

ENSV SARK-i Banditismivastase Võitluse Osakonna eriteade
13. veebruar 1946. a.

10. veebruaril 1946 võtsid SARK-i Võrumaa osakonna töötajad Võrust Rõuge valda viiva tee 4. kilomeetril kinni Võru Keskkooli vanemate klasside õpilased, kes püüdsid telegraafipostidele kleepida nõukogudevastaseid lendlehti:

- 1) Yeski Heino Voldemari p. sünd. 1928. a. 9. kl. õpilane
  - 2) Kaska Valev Jaani p. sünd. 1929. a. 10. kl. õpilane
  - 3) Tammemägi Hans Rudolfi p. sünd. 1929. a. 9. kl. õpilane
- Läbiotsimisel võeti kinnivõetuil ära 259 nõukogudevastase sisuga lendlehte, sh. Nõukogudevastase ajalehe Ugandi eksemplar.
ENSV Siseasjade rahvakomissar kindralmajor A. Reserv
ERA F R-LN5 s127. 1106-109

Ugandi

Võru koolipoiste põrandaalune leht aastast 1945

Nr 73

27 märts 2008

XIII aastakäik

TÄNANE LEHT: VALEV KASKA ✉ RAVILA 7, VILJANDI 71008 ☎ 433 5617

Lõuad pidada ja edasi teenida

Kogu rahva Vabadussõja võidusammast või mitte? Mitmed küsitlused ja hääletamised on näitand et Vabadussõja võidusammast sarnasel kujul soovib üle kahe kolmandiku rahvast aga sambavastased ei loobu kordamast, rahva tahet ei arvestata, sammast lõhestab rahva.

Mitte rahvast ei lõhesta sammast, vaid „kuldsete kuuekümnendate“ suure venna nostalgiaga „Mu kodu on Vilsandilt Vladivostokini“, üleskasvanud ja sellest mitte loobunud, ennast ainukestaks „kultuurikandjateks“ (Kulturtäger) pidavad, on lõhestunud.

Agast rahvaga on nii, et kui neljast kolm soovivad sarnast sammast, siis keda või mida lõhestatakse ja et küsitlute seas on ka venelasi ja moskvameelseid, siis võib pilt olla 4-1 või 5-1.

Kes siis on need kolm ühele, ühelised?

Nad on alati olemas olnud ja üks nad peavad igas ühiskonnas ka olema, looduses on selleks kiskjad. Kui nad hakkavad liigselt häirima, tuleb astuda kellelgi vahele. Puutumatus looduses toimub see protsess iseregulatsioonina, meie kultuurimaastikus-looduses peab aga inimene vahele astuma.

Kes aga astub üheliste vastu, et nad ei hävitaks loodavat ja loodut?

Senine üheliste väljaastumine ei häirinud, aitas mõnevõrra luua võibolla paremat, nüüd aga, ülekantuna loodusse, asus hundikari hävitama, tapma ilma vajaduseta, tapma, näitamaks oma üleolekut - kui seda muidugi on vähemalt ise usuvad nad endid olla ainukesed mõistusega olendid.

Avalöögi, karjale rünnakusignaali, andis Eesti arhitektide liidu eestseisus. Ja nüüd ei pühitseta enam abinõusid. Lastakse käiku väljanõpped tekstidest, otsene lausvale ja läbitud senise ajaloo pahupidi pööramine ja tõlgendamine. Enda arvamuse ainuõigeks pidamine.

Enne II Maailmasõda mängisime lastena sõda kus vaenupoolteks olid eestlased ja sakslased, peale juunipööret ilma käsu ja keeluta said vaenupoolteks eestlased ja venelased. Mis sunnib pardipoega vette minema, mis sundis 10. aastasi lapsi venelasi vaenlaseks pidama? Need kümneaastased lapsed ilma vanemate sunni või käsuta tunnetasid et nüüd on vaenlane idast tulnud venelane, mitte enam sakslane. Miks? See oli kasvatamine nii kodus kui koolis isamaalises vaimus, sisendades uhkust olla oma isade ja vanaisade vääriline kes võitsid vabaduse. Puudus ilkumine kättevõidetud vabaduse üle, püstitati ausambaid mälestamaks vabaduse eest langenuid. Sambaid püstitati ilma käsu ja keeluta, vastavalt

igaihe võimetele ja arusaamadele, kuid nad olid kõik oma loojate poolt austatud ja armastatud. Nad seisavad tänapäeval taastatuna sarnaselt nagu nad olid ja rahvas neid armastas. Nad ei riiva kellegi tundeid ega tõekspidamisi, nad ei ole, vähemalt osa, mingid kunstiteosed, milleks neid püstitamise ajal ei püütudki teha. Nad püstitati auvõla katteks nendele kes andsid oma elu nende eest kes jäid, See on ellujäänute and, iga annetaja parema arusaamise järgi, neid ei halvustata, nad tulevad andja paremast tahtest.

Mis on kaasnenu kaheksasaja aastaga eestlase hinge ja ellusuhtumusse? Mida oleme kaasa võtnud sellest kaheksasaja aasta tagusest vabadusest, elust ja uskumusest? Väga hästi on kirjutanud selle lahti Eesti Päevalehe toimetaja Heiki Suurkask 11. märtsi Päevalehes.

Selle taustal ei saa enam rõhuda risti kui rahva orjastamise sümbolile. Kõrvalpõikeks, kui üheliste ei kõlba risti motiiv siis kuidas kõlbab üheliste ajalehe pealkiri SIRP, mida nad peavad justkui oma leheks, sirp peaks mitmekümnekordselt sümboliseerima rahva vaimset ja füüsilist hävitamist. Kui ma ei eksi siis aastaid tagasi kui Sirp sai kultuurilehe nimeks põhjendati seda sellega et muistsed eestlased lõikasid sirbiga vilja. Ka rist oli juba enne kristlust rahvastel levinud sümbol. Andke andeks ka haakrist, muide ka vanas eesti rahvakultuuris.

Udmurdid ja mordvalased löid oma lipu ja vapi aastat viisteist tagasi ja nii lipul kui vapil on ristimärk (sodiaagi ehk päikesemärk).

Kes siis on need kõrgestiharitud kunstiteadlased ja muud vaimuinimeste esindajad, kes pretendeerivad ainuõigusele otsustada mida ja mismoodi teha ja mitte endale vaid peale enda veel ülejäänud kolmele neljandikule kes seda ei soovi?

Ka sammas on ise sattunud kajastama vaid üht lõigukest Eesti rahva sajanditepikkusest vabadusvõitlusest - Raik-Hiio Mikelsaar

Kas Eestil on üldse vaja sellist monumenti - Jüri Lass

Olen kuulnud, et paljud välisministeeriumi ametnikudki ennustavad suuremat sorti rahvusvahelist imestamist selle üle, et kasutatakse natsisümbolile visuaalselt niivõrd lähedast märki - Krista Kodres

Lahendus oleks see, kui sammas oleks mingil moel ka venelaste sammas - Peeter Sauter

Kavandatud 24 meetri kõrgune Vabadussõja võidusammas on sõjamonument ega paku mingit lahendust üldisemale vabadusfilosoofia käsitlusele. Tänapäeva maailmas ei tehta enam linnasüdamesse sõjamonumente - kui, siis sõjaväekalmistutele - Elo Liiv

Nii, kallid eesti rahvas, Vabadussõjalaste lapsed ja lapselapsed, vabadusvõitlejad, kolige surnuaiale.

Lõuad pidada ja edasi teenida.

Raamatu Vastupanuvõitlus esitlus Võru Kreutzwaldi nimelises Gümnaasiumis 1. veebruaril 2008

Valmis raamat ajast, mil Võru kooliõpilased astusid võõrvõimu vastu

Võrumaa Teataja 23. veebruar 2008

Eesti riigi sünnipäeva eel on valmis saanud mahukas koguteos „Vastupanuvõitlus“. Veebruari esimesel päeval esitles Võru Kreutzwaldi gümnaasiumis vastvalminud raamatut selle koostaja Valev Kaska Viljandist.

Liina Valper

Samal päeval 61 aastat tagasi, 1. veebruaril 1947, oli endine Võru keskkooli õpilane, üks Ugandi poistest Valev Kaska raskesti haigena Solikamski jaotuslaagris. Kõht lahti, palavik, söögiisu kadunud. Järgmisel päeval valiti välja poolsada meest, teiste hulgas nooruke Kaska, laagrisse saatmiseks. 4. veebruaril oli tal 18. sünnipäev. Ühtlasi üheksas päev haigeks jäämisest ja toiduta olemisest.

6. veebruaril pärast konvoi lahkumist tõsteti ta reele, hämaras jõuti Berjozovo laagrisse. Järgmisel hommikul läks sõit Bulatovo haiglalaagrisse. Palatis oli Tuhalaane valla talumees Karl Vares, kellega noormees oli koos Patareis olnud. Vahtetanud mõned laused, kadus noorel mehel pilt silme eest. Oli 7. veebruar, kaheteistkümnend

päev pärast haigestumist. Teadvusele tuli ta alles 23. veebruari hommikul. Palatis oli ikka veel Vares, kes lausub: „Täna on 23. veebruar - president Pätsi sünnipäev, homme on Vabaduspäev“. Visiidile tulnud arst jäi keset palatit seisma, lõi kaht kätt kokku ja hüüdis: „Boze moi, naš maltšik živ“ - jumaluke, meie poisid on elus!

Kirjeldatud on üksikuid episoodide hilisema ehitusmehe Valev Kaska kuue aasta pikkusest elust vanglas ja laagris. Raamatu lehekülgedelt leiab lugeja ligemale saja endise kooliõpilase-vabadusvõitleja pikemad või lühemad kirjapanekud. 151 inimest Võrumaal olid kas otseselt või kaudselt seotud õpilastevastupanuvõitlusega, nende seas õpilasi ja üliõpilasi 97 (metsavendadena langes neli) ning õpetajaid 11.

„Kolm aastat tagasi Tartus õpilastevastupanuvõitlejate kokkutulekul sai mõeldud ja arutatud, et peaks välja andma raamatu. Kaks aastat tööd ja see raamat on nüüd valmis. Mõni võib ehk mõelda, kas seda ongi vaja. Aga olnud ei saa olematuks teha“, ütles Valev Kaska.

Üks suuremaid vastupanuvõitluse piirkondi

Kaanepeildil on võrulastele tuttav mälestustahvel toonaselt Võru keskkooli hoonelt Jüri tn 42. 1997. aasta mais avatud mälestustahvilil on tekst: „Selles majas tegutsesid aastatel 1945-1949 kooliõpilaste vastupanuorganisatsioonid Skautlus, Põhjala Noored, Noored Partisanid, Sini-Must-Valge, Ugandi, Eesti Vabaduse Eest, Salajane Kuperjanovlaste Organisatsioon.“

Väga hästi kajastuvad kooliõpilaste vastupanuvõitlus ja sellega seotud metsavendlus Kalju Aaropi uurimuses, kus on ka ülal loetletud organisatsioone tutvustatud. Eraldi peatükid on Sini-Must-Valge ja Ugandi kohta (Valev Kaska) ja Salajane Kuperjanovlaste Organisatsioon (Ülo Adamson Tartust). Kirjapandus SMV ja Ugandi kohta on autor keskendunud uurijate tööle, sellele, kuidas julgeolek saavutas „puhtsüdamlikke“ ülestunnistusi (nt Elmut Laane arhiivtoimik). Järgnevad vastupanuvõitlejate mälestused ning vastupanuvõitluse jäädvustamine taasvabast Eestis.

Nagu teada, oli Võrumaa üks suuremaid vastupanuvõitluse piirkondi. Valev Kaska meenutas, kuidas 1953. aastal pärast vabanemist üritas Tallinna kinotehnika kooli astuda. Vastuvõtjaks oli sõjaveteranist koolidirektor isiklikult. Lugenud Valev Kaska avaldust, kahvatanud ta ning tõstis selle kõrvale. Hiljem Kaskaga vesteldes öelnud direktor: „Võrumaa on koht, kus 1945-1946 tähendas maaleminek vormiriietuses endale surmaotsuse allakirjutamist.“

Nii noored nagu tänased kooliõpilased olid raamatuesitlusele tulnud saatusekaaslaste-õpilastevastupanuvõitlejad noil ammustel aegadel.

„Milles teie vastupanu väljendus?“ tundis üks koolipoistest huvi.

„Metsavendadel oli vaja infot, toitu, rõivastust, medikamente. Aitasime neile vajaliku muretseda. Levitasime lendlehti. Andsime välja ajalehte Ugandi. 1946. aasta valimiste eel kõrvaldasime punanurkadest kirjandust,“ loetles Valev Kaska.

Jutujärje võtsid üle kauaaegne tekstiilvabriku Areng Rõuge tsehhi juhataja Valter Pajumets ja endine Krabi kaupmees Aksel Saluorg. Mõlemad kuulusid kuperjanovlaste organisatsiooni.

„Miks tegutsesime? Koolis kasvatati meid, noorkotkaid, Vabadussõja vaimus. Kuperjanov oli Vabadussõja

kangelane. Pidasime oma kohuseks Eestit hoida,“ ütles Valter Pajumets. Ta meenutas ka tollaseid Ameerika Hääle üleskutseid: „Noored, organiseeruge, me tuleme!“ Paraku jäi siin oodatud „valge laev“ tulemata. Ja selle lubaduse nahka läksid paljud.

Valter Pajumetsa puhul on veel huvitav märkida, et nende perest on neli põlve käinud Võru keskkoolis, praeguses Kreutzwaldi gümnaasiumis.

„Kui 1940. aastal kehtestati Eestis nõukogude võim, olin kümneaastane. Terror kasvatas inimesi võimu vastu. Eestlane unustas 700aastase orjapõlve ja läks sakslase poolele,“ ütles Aksel Saluorg. Ta rääkis kodukandi näidetel arreteerimistest ja küüditamisest, pärast sõda kehtestatud koletutest metsatöö normidest. „Tahes-tahtmata tuli hakata võimu vastu,“ sõnas Saluorg.

Minevikust saab ja peab õppima

Jutt läks tänastele noortele. Kaitseliit on noorkotkaste ja kodutütarde liikumise oma hoole alla võtnud. „Asi liigub paremuse pole,“ lausub Valev Kaska, kes aktiivse kaitseliitlasena tegeleb nende noorteorganisatsioonidega Viljandis. Ta on viinud noorkotkaid ja kodutütred ekskursioonidele vabadusvõitlusega seotud kohtadesse ning korraldanud isamaalistel teemadel kirjandusvõistlusi. „Lastelt tuleb väga häid mõtteid,“ hindas ta.

Tema arvates saavad ka Võru õpilased õpilasvabadusvõitluse põlistamisele kaasa aidata. Südamel on Lükka punkri asukoha ülesleidmine ja tähistamine. Samuti pakub raamatu lõpus olev õpilasvastupanuvõitlusega seotud inimeste nimekiri tõhusat materjali noortele kodu-uurijatele.

Avagem veel kord „Vastupanuvõitlus“ ja lugegem Eesti Muinsuskaitse Seltsi auesimehe, Kindral Johan Laidoneri Seltsi esimehe Trivimi Velliste kirjutatud ridu, mis juhatavad raamatu sisse: „Midagi ei juhtu iseenesest. Kui meie tänastel koolipoistel ja -tüdrukutel on ilusad tulevikuunistused siis nende täidmine on seda tõenäosem, mida hoolikamalt nad on lugenud oma vanaisade mälestusi ja lugusid vanaisade klassivendadest. Minevikust saab ja peab õppima! Tunnen suurt heameelt, et meie ees avatud raamat pakub selleks tõelise võimaluse!“

Vabariigi aastapäevaks isamaaline raamat

„Vastupanuvõitlus“

Vali Press

Valev Kaska on koostanud mitme autori kirjutistest teose Võrumaa kooliõpilaste vastupanuvõitlusest aastatel 1944-1950. Kasutades riigiarhiivis säilitatavaid tolleaegseid uurimistoimikuid ning KGB tegevustoimikute andmeid, aga ka osavõtnute meenutusi.

Eesti Päevaleht 22.02.2008

Vastupanuvõitlus

Koostas Valev Kaska

Võrumaa kooliõpilaste vastupanuvõitlus 1944-1950. Kasutatud on Riigiarhiivis säilitatavate tolleaegsete uurimistoimikute ja KGB tegevustoimikute andmeid, osavõtnute ja kaasaegsete mälestusi, meenutusi. Kogumik on mitmete autorite kirjutiste kogum.

Suur Eesti Raamatuklubi 03.2008

Siberimaast

Olev Palo meenutused

Patareis

Patarei oli sajandivanune, kunagi merekindluseks ehitatud hoone ja selle paekivist välisseinte paksus oli rohkem kui kaks meetrit. Akende ees olid käsivarrejämedused raudtrellid, kuid vaade merele jäi vabaks. Kambriteks olid paarikümne meetri pikkused ja 6-7m laiused ümarvõlvilised täiskambrid, osa neist pikuti vaheseinaga kaheks jagatud.

Täiskambrisse mahtus 100-120 meest ja poolkambrisse 50-60 meest. Algselt olid täiskambrid mõeldud 24 -le inimesele ja poolkambrid 12-le inimesele, niipalju oli mõnedes kambrites säilinud ilma riideta rauast nariraame. Poolkambris magati nii, et meeste pead olid vastu seinu ja jalatallad vastamisi. Täiskambrisse pidi aga ära mahtuma neli rida magajaid. Magati muidugi põrandal isiklike riietega. Tihti oli kambris nii kitsas, et magada tuli kõigil ainult ühel küljel, selilimagamiseks ei jätkunud lihtsalt ruumi. Ukse kõrval asetses parask ja seda tuli tühjendada kaks korda päevas. Hea toon nägi ette, et “paraskis” võis olla ainult vedelik.

Täiskambrite eeliseks oli, et selles sai keskmised asemed päevaks kokku panna ja vabanenud pinnal paljutki ette võtta. Minusugusele kogenematule noorukile oli Patareis veedetud aeg suureks kooliks. Töötasid keelteringid, sest igas kambris oli kindlasti mõni koolmeister. Kuna paber ja pliiaats olid kambris keelatud, siis oli märkmete tegemiseks leiutatud omapärane moodus. Koridori või WC aknast murti sobiv klaasitükk, seep kuivatati radiaatoril hästi kuivaks ja sellega klaasi hõõrudes tekitati sellele valge kile, kuhu sai pulgaga edukalt kirjutada ja hiljem lapiga kustutada.

Omaette seltskonna moodustasid bridžihuvilised, meie kõnepruugis “tõsised piibliuurijad” omatehtud kaartidega. Tavaliselt oli igasse kambrisse sattunud ka mõni muusikahuviline ja ei läinud kaua, kui kambris hakkas kõlama mitmehäälnel meestelaul. Väga populaarsed olid loetud romaanide ümberjutustused. Võrratu jutustaja oli soomepoiss Karl Ariva, kelle vahendusel tutvusin õige mitmete Werne Doyle ja Poe romaanidega, kusjuures ta võis edasi anda ka peaaegu kõik dialoogid. Oli veel üks kooliõpetaja Saaremaalt, kellel oli piiramatu tagavara Courts-Mahleri tüüpi romaane, ka temal leidis kuulajaid. Leppisime veel kokku, et igaüks võis pidada loengu oma elukutsest või huvialast. Nii pidas Tootsi turbatööstuse meister nimega Mätas(!) väga huvitava loengu briketitootmisest, keegi kalandustegelane pidas loengu kalapüügist kuni konservitootmiseni ja keegi saarlane rääkis ehtsa saaremaa õlle pruulimisest. Muidugi töötasid ka male- ja kaberingid omatehtud nuppudega, nii et igavust ei pruukinud kellelgi tunda. Kõrvalkambris olevat lavastatud isegi ungarlase Molnari mitmevaatuseline näidend, kuid meie niikaugele ei jõudnud. Kui kabrisse oli sattunud mõni vaimulik, siis oli tavaks igapäevapäevane jumalateenistus.

Patarei aastal 1946

Võib muidugi öelda, et tookordne vangide koosseis oli läbilõige Eesti ühiskonnast, ent julgen siiski arvata, et see oli meie rahva tookordne parem osa. Väga palju oli

haritlasi, näiteks õpetajaid, arste, juriste, kunstnikke, äriinimesi, samuti ka mitmesuguseid muid ametimehi. Palju oli saksa sõjaväes võidelnuid, samuti soomepoisse. Palju oli ka lihtsaid maamehi, kellel oli süüks omakaitstes osalemine. Oli ka paar meest, kes olid viibinud Saksamaal koonduslaagris ja üks nendest tuletas sügava nõrdimusega meelde, et valvur olevat sõandanud teda kord lüüa.

Huvitaval kombel oli tõelisi metsavendi võrdlemisi vähe, suur metsade läbikammimine seisis alles ees ja metsavennad istusid ilmselt veel küllaltki rahulikult oma punkrites.

Võru koolipoisse ja tüdrukuid jätkus peaaegu igasse kambrisse, sest Võrus tekkis ja likvideeriti neil aastatel õige mitu noorte vastupanugruppi. Kuigi olime noored, polnud me siiski noorimad. Noorim, keda kohtasin, oli 11-aastane ja juba pool aastat vangis olnud, igati kogenud vangi oleku ja jutuga. 12-13 aastaseid oli mitmeid, kõik koolipoistest vastupanuvõitlejad. Kui poleks olnud Patareiaega, ei oleks mul vist küll võimalust olnud kokku puutuda selliste meestega, nagu Paul Ariste, Jaan Kross või Kristjan Palusalu.

Lehmadest

Esimese päeva hommikul uues kodus st. Patareis kutsus keegi mind kõrvale ja märkis, et olgu ma ettevaatlik, meil on siin lehm sees. Jäin vist väga rumala näoga teda vaatama, sest kuidas võib vanglas lehm olla ja pealegi veel kolmandal korrusel. Maapoisina kujutasin lehma ikka ette sarvede ja sõrgadega olevusena, keda pealegi lüpstakse. Selgus, et ka vangla lehma lüpstakse, kuid see ei anna mitte piima, vaid informatsiooni.

Lehmi oli kahte liiki: kriminaalsed lehmad ja poliitilised lehmad. Üsna süütud olid kriminaalsed lehmad, need nuhkisid vaid, kas kambris ei ole midagi keelatud, näiteks nuga, pliisijuppi, paberit, ajalehte või ei peetaks sidet kambrite vahel. Kõige selle eest võis saada mõne päeva kartsa ja see oligi kõik.

Hoopis ohtlikumad olid poliitilised lehmad, kes allusid uurijatele. Need olid tegelased, kes teesklesid kõrgendatud isamaalust ja püüdsid võita sinu sõprust ja usaldust selleks, et teada saada mõnd seika sinu elust, mida sa olid uurijate eest varjanud. Eduka töö eest võisid sellised lehmad saada isegi pakke, kuid paraku need pakid lehmi tihti paljastasidki. Need pakid sisaldasid tavaliselt sõjaväekaubastutes müüdavaid toiduaineid, enamasti sissetooid. Paljastatud lehmadel ei olnud vanglas meeldiv, sest neid ignoreeriti täielikult, nende nimed anti edasi kambrist kambrisse ja varsti teadis neist kogu vangla. Võimaluse avanedes neid ka karistati. Olin laagri jaotuspunkti pealtnägijaks lavastatud kohtuprotsessile ühe tundu lehma üle ja teda karistati üsna julma peksuga.

Miks hakkasid inimesed lehmadeks? Paljud lihtsameelsed uskusid uurijaid, kes lubasid neile informatsiooni eest kergemat karistust või isegi lahtisaamist. Need lootused olid muidugi asjatud, sest üldreeglina neile mingit hinnaalandust ei tehtud. Mõnikord tundus isegi, et nad said rohkem aastaid, kui oleks väärinud.

Juhtus ka, et mõni täiesti süütu inimene lavastati uurijate poolt lehmaks, s.t levitati teavet, et see on lehm. Ka selliste elu polnud vanglas kerge, sest raske oli oma süütust tõestada. Loodeti ilmselt, et kui kellelegi on korra juba

lehma nimi külge jäänud, siis võib-olla vihaga hakkabki lehmaks.

Kartsast

Kartsamõnused sain tunda kahel korral. Olin Patareis pikemat aega sidepidajaks kahe kambri vahel, morset koputades, kaks lööki oli kriips ja üks löök punkt. Morse olin omandanud noorkotkas olles. Kord, täies tööhoos olles avanes raginal kambri uks ja tormati minu juurde hüüdega, et spioon on nüüd käes. Hiljem selgus, et "lehm" oli olnud kõrvalkambris. Nõu poolt määrati mulle seitse päeva külma kartsa Patarei keldris. Külma karts tähendas, et pesuväel. Vist inimlikkusest jättis valvur mulle kampsuni selga, kuid külma oli sellegi poolest. Oli talvine aeg ja paemüüridest lausa õhkus külma. Sooja saamiseks oli ainus vahend võimlemine ja muidu vehklemine. Seda ma ka tegin ja magama jäin alles kolmandal ööl, paariks tunniks ja ägeda külmavärina tõttu ärgates. Tualetti lubati kord päevas ja seal sain ka kraanist juua. Leiba anti 300g päevas, kuid nälga üldse ei tundnud, külma kõrvalt tundus see tühiasi. Neljandal päeval külastas mind mingi komisjon polkovnikuga eesotsas ja see küsis, kas on ka külma. Hing oli nii täis, et vastasin, et ei ole, soe on. Nädala möödudes sain tagasi üldkambrisse, mis tundus nii armas ja kodune olevat.

Hoopis teistmoodi sattusin aga kartsa Pagari tänaval, eeluurimisel olles. Uurija esitas mulle mitmeid küsimusi, milledele ma kas ei osanud või ei tahtnudki vastata. Uurija ei olnud ilmselt peksjatüüp, lõi lõpuks käega ja ähvardas mind pehmeks teha. Uurija juurest viidigi mind otseteed kartserisse, ilmselt ei olnud minu repliigid talle sugugi meeldinud. Pagari tänaval kartsa võib ette kujutada, kui võtta ring ja selle ümber joonistada ruut. Ringiks oli liftitorn ja selle ümber tekkis neli kitsast uberikku, laiust ehk kõige avaramas kohas meeter. Tekkis mingi vastik surutusetunne ja ööd läbi vingus seina taga lift. Magada polnud kuskil ja ainus mööbliese oli betooni valatud jalgadega taburett, põrand ise haises uriinist. Nautisin neid mugavusi 3-4 päeva, ajataju kadus, siis viidi mind jälle kambrisse tagasi.

Kalju Liini haul Valev Kaska koos Kalju venna ja õe ning õepoja perega suvel 2007